

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg

Papur Tystiolaeth ar Graffu Cyffredinol - Iechyd a Gofal Cymdeithasol

04/03/2026

Crynodeb

Mae'r ddogfen hon yn ymateb i gais y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg am wybodaeth i lywio'r gwaith o graffu ar y portffolio Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol.

Cynnwys

Cynllun y Gweithlu	3
Gofal Ymataliaeth Pediatrig	3
Plant Gordew a Dros eu Pwysau	5
Gofalwyr Ifanc	6
Dileu elw o ofal plant sy'n derbyn gofal	7

Cynllun y Gweithlu

Mae Llywodraeth Cymru yn parhau i flaenoriaethu buddsoddi yng ngweithlu GIG Cymru i sicrhau gofal o ansawdd uchel i blant, pobl ifanc a theuluoedd.

Mae gwaith cynllunio'r gweithlu ar gyfer y GIG yn cael ei arwain yn genedlaethol gan Addysg a Gwellu Iechyd Cymru (AaGIC), ac yn cyd-fynd â *Strategaeth 10 Mlynedd y Gweithlu ar gyfer Iechyd a Gofal Cymdeithasol*. Mae'n darparu fframwaith tymor hir ar gyfer hyfforddi, datblygu a chyflenwi'r gweithlu yn y dyfodol ar draws pob proffesiwn, gan gynnwys y rhai sy'n ymwneud â gwasanaethau pediatrig ac iechyd plant.

Er nad oes un cynllun gweithlu unigol sy'n ymroddedig i bediatreg yn unig, mae sawl cynllun strategol presennol yn cynnwys camau gweithredu ar gyfer y gweithlu sy'n uniongyrchol berthnasol i iechyd plant, gan gynnwys:

- Cynllun Gweithlu Amenedigol
- Cynllun y Gweithlu Nyrsio
- Cynllun Datblygu Gweithlu Proffesiynol Perthynol i Iechyd.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo £294 miliwn bob blwyddyn i gefnogi addysg a hyfforddiant gweithwyr iechyd proffesiynol. Mae'r buddsoddiad hwn yn cynnal niferoedd comisiynu ar gyfer addysg a hyfforddiant gofal iechyd proffesiynol ac yn cefnogi twf y gweithlu amlbroffesiynol ledled GIG Cymru, er gwaethaf y pwysau ariannol sylweddol.

Mae'r ymrwymiad parhaus hwn yn sicrhau bod Cymru'n datblygu gweithlu cynaliadwy a gwydn sy'n gallu diwallu anghenion y boblogaeth nawr ac yn y dyfodol, gan gynnwys iechyd plant.

Gofal Ymataliaeth Pediatrig

Rydym yn cydnabod bod cyflyrau ymataliaeth yn effeithio ar lawer o blant yng Nghymru, ac rydym yn cryfhau canllawiau ar draws gwasanaethau iechyd ac addysg i sicrhau bod gofal yn gyson, yn seiliedig ar hawliau ac yn canolbwyntio ar anghenion clinigol unigol.

Cyflwyniad a datganiad

Mae cyflyrau ymataliaeth ymhlith y problemau iechyd mwyaf cyffredin sy'n effeithio ar blant a phobl ifanc. Gall eu heffaith fod yn ddwfn, ond mae diffyg dealltwriaeth a chefnogaeth yn parhau. Mae stigma ac embaras yn gyffredin; gall plant osgoi triapiau ysgol a chysgu dros nos oddi cartref, gallant fynd i'w cragen yn gymdeithasol, a phrofi llesiant a chynnydd addysgol is. Yn y cyd-destun hwn, mae canllawiau cryfach ac ymarfer cyson ar draws iechyd ac addysg yn hanfodol, ac mae hawliau CCUHP yn sail i'r rhain.

Graddfa ac achosion (amcangyfrif Cymru; tystiolaeth y DU)

Nid oes set ddata genedlaethol yng Nghymru sy'n meintoli achosion ymataliaeth pediatrig na nifer y plant sy'n cael cynhyrchion/gwasanaethau. Mae ffynonellau'r DU a ddefnyddiwyd ar gyfer cynllunio yn amcangyfrif bod ~900,000 o blant wedi'u heffeithio; cyffredinrwydd cyfunol ar gyfer rhwymedd

swyddogaethol ~9.5% (gyda hyd at 32.2% wedi'i adrodd); gwlychu yn ystod y dydd ~2.8% (6–14 oed); gwlychu'r gwely ~15.5% yn 7½oed; gyda mwy o achosion mewn plant ag anghenion ychwanegol. Mae cymhwysu'r rhain i ~630,000 o blant dan 18 oed yng Nghymru yn golygu ei bod yn debygol bod ~50,000 o blant yn debygol o fod ag anhawster gyda'r bledren/coluddyn, ~60,000 gyda rhwymedd a ~17,500 gyda gwlychu yn ystod y dydd (6–14). Amcangyfrifon yw'r rhain, nid ystadegau swyddogol.

Mae asesiadau ehangach yn y DU yn dangos bod gan ~1.5 miliwn o blant (~1 o bob 9) broblemau gyda'r bledren/coluddyn, sy'n atgyfnerthu graddfa'r angen tebygol yng Nghymru a'r achos dros well data a chysondeb comisiynu.

Cysondeb mewn addysg a chanllawiau newydd i ysgolion

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i bob ysgol a gynhelir fod â pholisi gofal agos, fel y cyfeirir ato yn y *Canllawiau Cefnogi Dysgwyr ag Anghenion Gofal Iechyd* (2017). Mae'r canllawiau hefyd yn cynnig cyngor a gwybodaeth ynghylch datblygu Cynlluniau Gofal Iechyd a diwallu'r anghenion hyn o fewn y diwrnod ysgol.

Yn ogystal, mae *Toileddau'r Ysgol: Canllawiau arfer da ar gyfer ysgolion yng Nghymru* yn rhoi canllawiau pellach i gyrrff llywodraethu a phenaethiaid ar faterion sy'n ymwneud â'r safonau ar gyfer toileddau dysgwyr a chyfleusterau cysylltiedig sy'n ofynnol mewn ysgolion yng Nghymru. Trwy ein dull o ymdrin â Chwarae, Dysgu a Gofal mewn Plentynod Cynnar, rydym yn annog lleoliadau ac ysgolion i gydweithio i gryfhau'r cynllunio ar gyfer pontio, yn enwedig ar gyfer y plant mwyaf agored i niwed.

Mae lleoliadau addysg yn chwarae rôl hanfodol: mae polisiâu hydradu, mynediad agored i doileddau, preifatrwydd a chynllunio gofal unigol yn dylanwadu'n uniongyrchol ar iechyd, urddas a dysgu. Mae'r canllawiau diweddaraf *Rheoli Materion y Bledren a'r Coluddyn mewn Ysgolion* (2022) yn rhoi mesurau ymarferol ar gyfer ysgolion ac yn egluro rôl y gwasanaeth nyrsio ysgolion, ymwelwyr iechyd a gwasanaethau ymataliaeth arbenigol wrth gyd-gynhyrchu cynlluniau gofal. Mae Llywodraeth Cymru yn anfon y deunyddiau hyn at ysgolion a phartneriaid.

Cefndir polisi (Iechyd Cymru)

Mabwysiadodd WHC/2022/004 gonsensws 2021 Bladder and Bowel UK gan geisio cysondeb ar draws y Byrddau Iechyd. Eglurodd fod cynhyrchion yn cael eu darparu yn dilyn asesiad, a bod “pedwar pad mewn 24 awr” yn ganllaw yn seiliedig ar anghenion a aseswyd, a bod pump oed yn cael ei ystyried yn gyffredinol fel yr oedran ar gyfer cael mynediad at y cynhyrchion hyn. Nid oes unrhyw ddyletswydd statudol i ddarparu cynhyrchion; ceisiodd y Cylchlythyr leihau amrywiad trwy osod gogwydd cenedlaethol.

Pam bod angen newid pellach

Mae sefydliad elusennol, drwy gyfrwng ei adroddiad manwl ar gyfer 2025, wedi herio agweddau ar ganllawiau'r DU a Chymru fel rhai a allai fod mewn perygl o wahaniaethu'n anuniongyrchol a

rhwystro disgresiwn lle roedd dangosyddion isafswm oedran a niferoedd cynnyrch dangosol yn cael eu dehongli'n anhyblyg. Mewn ymateb, diwygiodd proses rhanddeiliaid y DU gyfan y canllawiau consensws i Fersiwn 16 (Rhagfyr 2025), gan gryfhau ymwadiadau a phwysleisio dro ar ôl tro bod yn rhaid i benderfyniadau fod yn seiliedig ar anghenion clinigol unigol; fodd bynnag, mae F16 yn dal i gadw'r cyfeiriadau gweddilliol at oedran, y mae'r elusen yn dadlau y gallai aros yn amwys neu'n wrthgyferbyniol heb eglurhad a golygu pellach.

Y sefyllfa bresennol a'r bwriad

- Mae gweinidogion wedi ysgrifennu at y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg yn flaenorol yn cadarnhau dull sy'n seiliedig ar hawliau, ledled y DU, gan atgyfnerthu bod “pedwar pad” yn feincnod, yn hytrach na chap, ac yn ymrwymo i ganllawiau cliriach, hawdd eu defnyddio.
- Mae swyddogion wedi ymgysylltu â BBUK, arweinwyr clinigol Cymru a rhanddeiliaid, i ddatblygu F16 a pharatoi Cylchlythyr newydd yn 2026 ar gyfer Cymru, yn amodol ar gyngor y Gwasanaethau Cyfreithiol.
- Eglurder mewn geiriau: Cydgrynhoi'r holl ddatganiadau oedran/niferoedd mewn un adran “Egwyddorion Ymarfer”: *asesiad clinigol unigol yn gyntaf; mae cyfeiriadau at oedran a rhifau yn enghreifftiol - nid terfynau ydynt; rhaid i glinigwyr adael os yw'r angen a aseswyd yn mynnu hynny, gan gofnodi eu rhesymeg*
- Cryfhau'r rhyngwyneb addysg: Hyrwyddo canllawiau a chynllunio gofal presennol yr ysgolion i sicrhau mynediad at ddiodydd a thoiledau, preifatrwydd ac urddas, a chysylltiad cyson â gweithwyr iechyd proffesiynol.

Plant Gordew a Dros eu Pwysau

Cyhoeddwyd y Cynllun Cyflawni Pwysau Iach: Cymru Iach 2 flynedd newydd ym mis Medi 2025 gyda chytundeb y Cabinet. Mae'r cynllun yn targedu camau gweithredu ac adnoddau tuag at blant a phobl ifanc a lleihau anghydraddoldebau iechyd.

Mae gan y cynllun chwe adran, sy'n canolbwyntio ar ein themâu blaenoriaeth. Dyma'r themâu:

- ymgorffori dull system gyfan
- cefnogi teuluoedd a'r sylfeini ar gyfer iechyd gydol oes
- ysgolion a lleoliadau sy'n cefnogi iechyd da
- creu amgylcheddau bwyd iachach
- bywydau egnïol
- llwybrau triniaeth

Mae camau gweithredu ac ymrwymadau ar draws pob thema o fewn y Cynllun Cyflawni yn canolbwyntio ar ddarparu'r gefnogaeth i fabanod, plant a phobl ifanc gael y dechrau gorau mewn bywyd.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i ddarparu dros £4 miliwn o gyllid yn 2026-2027 tuag at barhau i gyflawni a gweithredu rhaglenni canlynol y strategaeth Pwysau Iach: Cymru Iach:

- Rhaglen Atal Diabetes Cymru Gyfan
- Pwysau Iach, Byw'n Iach
- Ymagwedd System Gyfan at Bwysau Iach
- PIPYN (cynlluniau peilot rheoli pwysau plant a theuluoedd)
- Cynllun Hamdden Egniol 60+
- Cefnogwyr Ffit

Gofalwyr Ifanc

Er y dylid cydnabod a gwerthfawrogi rôl gofalwyr ifanc, gyda'n gilydd rhaid inni sicrhau nad yw hyn yn arwain at anfantais i'w haddysg neu agweddau eraill ar eu bywydau ifanc.

Gofalwyr ifanc mewn addysg

Rydym yn ymrwymedig i gyfle cyfartal a darpariaeth deg ym maes addysg ac mae cefnogi gofalwyr ifanc yn rhan annatod o'n blaenoriaethau i godi safonau a gwella presenoldeb a chyrhaeddiad i bob dysgwr.

Er bod gan rai ysgolion systemau datblygedig i gefnogi gofalwyr ifanc, mae prosesau casglu data ar ofalwyr ifanc yng Nghymru yn anghyson ar hyn o bryd, gan ei gwneud yn anodd darparu cymorth wedi'i dargedu lle mae ei angen fwyaf. Rydym wedi rhoi dull gweithredu â thri cham ar waith ar gyfer gwella prosesau casglu data dros gyfnod o ddwy flynedd.

Caiff y cam cyntaf ei gwblhau yn hanner cyntaf 2026 a bydd yn coladu data o'r Rhwydwaith Ymchwil Iechyd mewn Ysgolion, gan roi cipolwg ar brofiad gofalwyr ifanc yn yr ysgol a'u llesiant. Bydd cam dau yn cysylltu'r wybodaeth hon â data Cyswllt Diogel Gwybodaeth Ddienw ac yn golygu y gellir cymharu cyrhaeddiad addysgol gofalwyr ifanc o gymharu â'u cyfoedion. Rydym hefyd yn ystyried dull dibynadwy hirdymor pellach o gasglu data, gan gynnwys ystyried gwneud newidiadau deddfwriaethol i'r Cyfrifiad Ysgolion Blyneddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD) er mwyn cynnwys gofalwyr ifanc.

Rydym wedi gweithio gydag Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru i ddatblygu deunyddiau diwygiedig ar gyfer staff addysg er mwyn iddynt ddeall mwy am ofalwyr ifanc ac ymgysylltu â disgyblion. Mae'r wybodaeth hon ar gael nawr ar wefan Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru ac mae disgwyl iddi gael ei huwchlwytho i'r platfform addysg perthnasol.

Mae ein Cynllun Cymorth Cyflogadwyedd wedi'i Dargedu yn galluogi darparwyr Addysg Uwch i gefnogi cyflogadwyedd myfyrwyr o grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol, gan gynnwys gofalwyr ifanc a gofalwyr sy'n oedolion ifanc. Gall gofalwyr ifanc a gofalwyr sy'n oedolion ifanc o aelwydydd incwm isel gael gafael ar y Lwfans Cynhaliadaeth Addysg, Grant Dysgu Llywodraeth Cymru a'r Gronfa Ariannol Wrth Gefn os ydynt yn bodloni meini prawf cymhwysedd.

Mae Medr yn ariannu ac yn rheoleiddio addysg drydyddol yng Nghymru ac mae'n disgwyl i golegau a phrifysgolion ddileu rhwystrau i gyfranogiad, cyfraddau cadw, llwyddiant a chynnydd. Rydym yn sicrhau bod prifysgolion yng Nghymru yn cynnwys gofalwyr sy'n oedolion ifanc yn eu rhaglenni er mwyn darparu cymorth ariannol a bugeiliol.

Cardiau adnabod i ofalwyr ifanc

Gwnaethom weithio gydag Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru yn 2022 i ddatblygu Cerdyn Adnabod Gofalwyr Ifanc ac mae awdurdodau lleol wedi bod yn gweithredu cynlluniau cardiau yn annibynnol ers 2023. Mae'r cardiau adnabod yn adnodd allweddol i helpu i adnabod gofalwyr ifanc mewn ysgolion, colegau a fferyllfeydd.

Gwnaethom anfon deunyddiau newydd ym mis Rhagfyr 2024 er mwyn galluogi pob awdurdod lleol i hyrwyddo ei gynllun ac rydym wedi ymgysylltu ag awdurdodau lleol ynglŷn â chamau pellach i sicrhau bod cynifer o ofalwyr ifanc â phosibl yn manteisio ar gynlluniau o'r fath, ac mae'r camau hyn yn cael eu hystyried ar hyn o bryd.

Mathau eraill o gymorth

Gall gofalwyr ifanc fanteisio ar ein cynllun Seibiannau Byr a'r Gronfa Gymorth i Ofalwyr. Mae hyd at chwarter y rhai sy'n cael seibiannau byr a 18% o'r rhai sy'n defnyddio'r Gronfa Gymorth i Ofalwyr yn ofalwyr ifanc.

Rydym yn parhau i gefnogi Gŵyl Gofalwyr Ifanc Cymru a gaiff ei chynnal bob blwyddyn ac rydym wedi cytuno ar £54,000 o gyllid i gefnogi'r digwyddiad nesaf ym mis Awst 2026. Mae'r ŵyl yn darparu seibiant dros dri diwrnod i fwy na 300 o ofalwyr ifanc, gyda chyfleoedd pwysig iddynt gael gwybodaeth a chymorth.

Cynrychioli gofalwyr ifanc

Caiff ein Bwrdd Cynghori ar Ofalwyr Ifanc ei gynnal gan Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru ac mae pob aelod yn ofalwr ifanc. Mae'r adnodd gwerthfawr hwn yn craffu ar ein gwaith ac yn ei lywio. Mae gofalwyr ifanc hefyd yn aelodau gweithredol o Grŵp Cynghori'r Gweinidog.

Rydym wedi sefydlu is-grŵp gofalwyr ifanc o Grŵp Cynghori'r Gweinidog er mwyn cefnogi'r gwaith o ddatblygu polisiau a hyrwyddo camau i ledaenu arferion gorau.

Rydym yn ymgysylltu ag Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru i hwyluso Rhwydwaith Proffesiynol Gofalwyr Ifanc Cymru Gyfan o swyddogion awdurdodau lleol a thrydydd sector sy'n gweithio gyda gofalwyr ifanc.

Llofnododd Llywodraeth Cymru y Cyfamod Gofalwyr Ifanc ym mis Tachwedd 2025. Mae'r Cyfamod yn nodi deg canlyniad allweddol y mae gofalwyr ifanc wedi dweud sy'n allweddol i wella eu bywydau. Rydym am i awdurdodau lleol, ysgolion a sefydliadau eraill ddod yn llofnodwyr unigol, a fydd yn hyrwyddo gweledigaeth a rennir ar gyfer gofalwyr ifanc ledled Cymru.

Dileu elw o ofal plant sy'n derbyn gofal

Mae Deddf Iechyd a Gofal Cymdeithasol (Cymru) 2025 yn golygu mai Cymru yw'r genedl gyntaf yn y DU i ddeddfu i ddileu elw o ofal preswyl a gofal maeth plant, gan osod y sylfaen ar gyfer trawsnewid gwasanaethau plant yn ehangach.

Mae'r gwaith o weithredu'r ymrwymiad yn mynd rhagddo'n gyflym. O 1 Ebrill 2026 ymlaen, ni fydd darparwyr er-elw newydd yn gallu cofrestru gydag Arolygiaeth Gofal Cymru ac ni fydd darparwyr er elw presennol yn gallu ychwanegu gwasanaethau neu leoliadau newydd. Bwriedir i gyfyngiadau pellach ddod i rym yn 2027 a 2030, gan barhau â'r dull gweithredu fesul cam i leihau unrhyw risg o darfu ar leoliadau

Mae datblygu'r is-ddeddfwriaeth i gefnogi gweithredu yn parhau. Yn ddiweddar, lansiwyd ymgynghoriad ar y gofyniad i awdurdodau lleol lunio cynlluniau digonolrwydd blynyddol. Bydd y rhain yn cryfhau cynllunio strategol ac yn hyrwyddo dull mwy cydlynol, tryloyw a chynaliadwy o ddiwallu anghenion plant a phobl ifanc wrth i awdurdodau lleol symud ymlaen â gweithredu. Gweithiodd swyddogion yn agos gydag awdurdodau lleol wrth ddatblygu cynigion ac rydym yn ddiolchgar am eu hymgysylltiad cadarnhaol.

Rydym wedi darparu cefnogaeth ariannol sylweddol i gefnogi cyflawni'r agenda hon, a byddwn yn parhau i wneud hyn. Fe wnaethom ymrwymo £68 miliwn o refeniw i awdurdodau lleol a rhanbarthau dros y tair blynedd hyd at 2024-25 a £75 miliwn arall hyd at 2027-28. Mae cyllid cyfalaf ar wahân hefyd ar gael drwy'r Gronfa Gyfalaf Integreiddio ac Ailgydbwyso a'r gronfa Tai â Gofal. Gyda'i gilydd, mae hyn yn cefnogi awdurdodau lleol i ddatblygu'r gwasanaethau sydd eu hangen i weithredu'r ymrwymiad hwn.

Ochr yn ochr â'r gefnogaeth i awdurdodau a rhanbarthau unigol, rydym hefyd wedi darparu cyllid grant i Gymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru i gefnogi awdurdodau lleol i gynllunio a gweithredu ar lefel genedlaethol.